

INSONLARNING SUN'IY INTELLEKTGA HADDAN TASHQARI TAYANISHI: XAVFLAR, SABABLAR VA KELAJAKDAGI OQIBATLAR

Sino Habibov
moaaz2277@icloud.com

Annotatsiya: *Texnologik taraqqiyot davrida sun'iy intellekt (SI) inson hayotining ajralmas qismiga aylangan. Ta'lim, sog'liqni saqlash, ish faoliyati va hatto shaxsiy munosabatlarda SI yengillik va tezkorlikni ta'minlamoqda. Biroq bu qulaylik insonlarning SIga haddan tashqari tayanishiga olib kelmoqda. Natijada insonlarning mustaqil fikrlash qobiliyati pasayib, qaror qabul qilishda noaniqliklar yuzaga kelmoqda, shuningdek, SIga hissiy bog'lanish holatlari kuzatilmoqda. Ushbu maqolada hozirgi holat, asosiy sabablar, ehtimoliy xavflar va bu muammoning oldini olish bo'yicha yechimlar tahlil qilinadi. Ayniqsa, SIDan oqilona foydalanishni rag'batlantiruvchi axloqiy me'yorlar va ta'lim siyosatlarini shakllantirish zarurati ta'kidlanadi.*

Kalit so'zlar: *Sun'iy intellekt, ortiqcha ishonch, tanqidiy fikrlash, inson xulq-atvori, hissiy SI, avtomatlashtirish, axloqiy SI, inson-SI munosabatlari.*

1. Kirish

Sun'iy intellekt (SI) — bu o'rganish, muammo yechish va tilni tushunish kabi inson aqlini taqlid qiluvchi kompyuter tizimlaridir. ChatGPT, Siri va Google Assistant kabi vositalar kundalik hayotda keng qo'llanilmoqda. Insonlar SIDan insho yozish, tibbiy maslahat olish, biznes qarorlar qabul qilish va hattoki hissiy yordam olishda foydalanadi. Garchi SI qulaylik bersa-da, nazoratsiz foydalanish axloqiy va psixologik muammolarga olib kelmoqda.

2. Sun'iy intellektga ortiqcha tayanish holati

Bugungi kunda SI quyidagi sohalarida keng qo'llanilmoqda:

Ta'lim: Talabalar topshiriqlarni SI orqali bajaradilar.

Biznes: Kompaniyalar mijozlarga xizmat ko'rsatish va tahlil ishlarini avtomatlashtiradi.

Tibbiyot: SI kasalliklarni aniqlashda va bemor ma'lumotlarini boshqarishda yordam beradi. * Shaxsiy hayot: SI uchrashuvlarni eslatadi, uyquni nazorat qiladi va hattoki munosabatlar bo'yicha maslahat beradi.

Bu darajadagi keng qo'llanilish natijasida insonlar mustaqil fikrlash va harakat qilishni tobora kamaytirmoqda.

3. Ortiqcha tayanish sabablari

Quyidagi omillar bu holatga sabab bo'lmoqda:

Qulaylik va tezlik: SI darhol javob beradi.

Raqamli savodxonlik yetishmasligi: Foydalanuvchilar Sining chegaralaridan bexabar.

Hissiy tasalli: Ba'zilar SI vositalariga hissiy bog'lanadi.

Ish yukini kamaytirish istagi: Insonlar fikrlash jarayonini SIga topshirishni afzal ko'rmoqda. Melanie Mitchell (2019) ta'kidlaganidek, ko'pchilik SIni "o'ylaydigan mashina" deb hisoblaydi, aslida esa u faqat tushunishni taqlid qiladi.

4. Xavf va oqibatlar

Ortiqcha ishonch quyidagi xavflarni keltirib chiqaradi:

Tanqidiy fikrlash yo'qoladi: Insonlar ma'lumotlarni tekshirishni to'xtatadi.

Hissiy izolyatsiya: Odamlar boshqa insonlar o'rniga SI bilan munosabat o'rnatadi.

Mas'uliyat muammolari: SI noto'g'ri qaror qilganda javobgarlik noaniq bo'ladi.

Ish o'rinlarining kamayishi: Avtomatlashtirish inson mehnatini qisqartiradi.

Ijtimoiy tengsizlik: SI imkoniyatiga ega bo'lmaganlar ortda qoladi.

Nick Bostrom (2014) SI inson aqlidan ustun bo'lib qolsa, bu insoniyat uchun mavjudlik xavfiga aylanishi mumkinligini ogohlantiradi.

5. Yechimlar va kelajak yo'nalishlari

SI bo'yicha ta'lim: Foydalanuvchilarda Sining imkon va cheklovlari haqida xabardorlikni oshirish.

Axloqiy me'yorlar: Davlatlar hissiy SIni tartibga soluvchi qonunlar ishlab chiqishi lozim. Muvozanatli foydalanish: SI inson aqli o'rniga emas, yordamchi vosita sifatida qo'llanilishi kerak.

Psixologik tadqiqotlar: Sining inson hissiyotlariga ta'sirini chuqur o'rganish.

Foydalanuvchi mas'uliyati: Har bir inson SI yordamida qabul qilgan qarorlar uchun o'zi mas'ul bo'lishi kerak.

Christopher Summerfield (2023) ta'kidlashicha, SI bizning o'rnimizga o'ylaydigan vosita emas, balki biz bilan hamfikir bo'lgan texnologiyadir.

Xulosa

Sun'iy intellekt, shubhasiz, kuchli texnologiya sanaladi, biroq insonlarning unga ortiqcha tayanishi jiddiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Aqlan susayish, hissiy ajralish va javobgarlik muammolari — bu xavflarning ayrimlaridir. Shu sababli SIga nisbatan tanqidiy va axloqiy yondashuv zarur. Insonlar SIga ko'r-ko'rona tayanmasdan, uni ongli va mas'uliyatli tarzda ishlatishlari kerak. Faqat shundagina biz barqaror raqamli kelajakni ta'minlay olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bostrom, N. (2014). **Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies**. Oxford University Press.
2. Mitchell, M. (2019). **Artificial Intelligence: A Guide for Thinking Humans**. Penguin Books.
3. Summerfield, C. (2023). **These Strange New Minds: How AI Learned to Talk and What It Means**. Allen Lane.
4. Marr, B. (2023). "The 15 Biggest Risks of Artificial Intelligence." **Forbes**.
5. Stanford University (2024). "AI Overreliance Is a Problem. Are Explanations a Solution?" **Stanford HAI**.
6. Forbes Business Council (2023). "The Dangerous Impact Of AI On Decision-Making." **Forbes**.
7. Karp, A. & Kreston, N. (2022). **The Technological Republic: Hard Power, Soft Belief and the Future of the West**. Allen Lane. Agar sizga maqolaning Word yoki PDF shakli kerak bo'lsa, bimalol so'rashingiz mumkin. Shu asosda prezentatsiya tayyorlashga ham yordam bera olaman.